

Katarina Podbevšek

Ljubljana, Akademija za gledališče, radio, film in televizijo

PEDAGOG – TUDI »INTERPRET IN IGRALEC«?

V prispevku se bom ukvarjala z glasnim branjem leposlovja. Poskušala bom odgovoriti na v naslovu zastavljeno vprašanje in izpostaviti govorna sredstva, ki glasno branje naredijo interpretativno. Osredotočila se bom na bralca, ki glasno bere literarno besedilo pred mlajšo (predšolsko) ali starejšo (šolsko) publiko, na katero želi s svojim branjem vplivati tako, da ob poslušanju v njej sproži ugodje oz. estetsko doživljanje in jo motivira za branje leposlovja tudi po končanem šolanju. Na kratko se bom dotaknila tudi pomena takšnega branja v novomedijski kulturi.

The article deals with loud reading of fiction, trying to answer the above question and expose the speech means which make loud reading interpretative. It focuses on a reader giving a loud reading of a literary text to a younger (pre-school) or older (school) public which he wishes to affect in such a way as to trigger – by his reading – pleasure and aesthetic experience as well as motivation for continued reading of fiction even after completed schooling. The article also shortly deals with the meaning of such reading in new-media culture.

Telesnost glasu: ugodje v poslušanju branja

Naj začnem z malce neobičajno mislijo, da ima (glasno) branje literarnih besedil erotično dimenzijo ali kot pravi Milan Jesih: »Resnični razlog za branje, poslušanje [...] ni nič drugega kot užitek« (nav. po Zupan Sosič 2003: 7). Nemški pisatelj Bernhard Schlink v svojem romanu *Bralec* (*Der Vorleser*, dobesedni prevod: Glasni bralec) ustvari ljubezenski odnos med Hanno in Michaelom s pomočjo glasnega branja, ki postane nekakšna spolna predigra in del ljubezenskega obreda. »Tako lep glas imaš, mali, raje bi te poslušala kot sama brala«, argumentira Hana svojo željo po poslušanju (čeprav je glavni vzrok zanjo njena nepismenost) (Schlink 2006: 37). Tudi glavni junak romana *Sečnja* Thomasa Bernharda na glas bere »velika dela velikih pisateljev dvajsetega stoletja« pisateljici Jeannie, v katero je zaljubljen. Prenehanje branja pomeni tudi konec ljubezni (Bernhard 1993: 119). Italijanski pisatelj Italo Calvino v svojem postmodernističnem romanu *Če neke zimske noči popotnik* izenačuje ljubezenski akt z branjem. Med drugim pravi: »Ljubezenski objem in branje sta si najbolj sorodna po tem, da se v njuni notranjosti odpirajo časi in prostori, ki so drugačni od merljivega časa in prostora«, temelj branja pa je hrepenenje po Drugem, po razliki (Calvino 1993: 149). Tudi francoski filozof in

literarni teoretik, semiolog Roland Barthes v svoji razpravi *Zadovoljstvo v tekstu* meni, da bralec med branjem vstopa v »erotski prostor teksta« in odkriva njegovo erogeno telo. Kot so po Freudu vsi deli človeškega telesa lahko erogeni, so tudi vsi elementi teksta erogene cone.

Ne glede na to, ali branje dojemamo kot erotično dejanje ali ne, omenjeni primeri kažejo, da proces branja¹ ustvarja posebno, intimno bližino med bralcem in besedilom (tiho branje) in med bralcem in poslušalcem (glasno branje). Brez dvoma branje leposlovja nudi svojevrsten užitek, na poseben način pa nas lahko očara živo glasno branje. Živost branja pomeni dvoje: prvič fizično prisotnost bralca in poslušalca v skupnem prostoru in drugič opazno govorno plastičnost glasnega branja². Bistven element živosti je človeški glas, ki mrtvim črkam na papirju omogoči, da začnejo delovati in da besedilo dobi performativno (učinkovalno) moč. Glas se z izdihom izvije iz telesa, zavalovi po prostoru, prodre v telo poslušalca in začne v njem resonirati. Govorca in poslušalca »postavi v medsebojno razmerje in med njima vzpostavi odnos. Tisti, ki proizvede glas, se tistega, ki ga sliši, dotakne« (Fischer – Lichte 2008: 213). Ameriški glasbenik David Moss, soustanovitelj inštituta za raziskavo človeškega glasu v Antwerpnu (Institute for Living Voice) v videu, dostopnem na spletu, komentira svoje eksperimente z lastnim glasom in med drugim govori o erotičnem prodiranju glasu iz govorčevega/pevčevega telesa (skozi usta) v telo poslušalca (skozi uho) ter o izjemni intimnosti dotika poslušalčeve notranjosti z govorčevim/pevčevim glasom (Moss: <<http://blip.tv/file/750287>>). V glasu je torej vedno prisotna tudi telesnost (čutnost), ne glede na to, kako intenzivno jo kot poslušalci zaznavamo. Če se navežem na Freuda, telesnost glasu izrazito občuti dojenček, saj popkovnico (telesno vez) že ob rojstvu nadomesti materin glas, ki postane nematerialna vez med otrokom in materjo (po Dolar 2003: 169). Glas govorca (pevca) tudi pri odraslih lahko izzove fizične in čustvene reakcije (kurja polt, hitreje dihanje, povečan utrip, sprožanje melanholije, hrepenenja, oživljanje spominov itd.). Zaradi takšnih lastnosti glasu emocije v govorjenju najbolj avtentično in iskreno izražamo predvsem z glasom, poslušalca se najprej dotakne glas, šele nato besedilna vsebina.

Govor: glas in besedilo

Govorjenje, to specifično človekovo psihofizično aktivnost, zaznavamo kot spoj glasu in besedila (Škarić 1991: 76, 281). Glas je nekakšen vmesni člen med telesom in besedilom, je »materialni nosilec« besedila, čeprav je »njegova materialnost še tako trepetava, izmuzljiva in v hipu minljiva« (Dolar 2003: 23). V govorjenju se glas (univerzalno izrazilo, ki ni vezano na posamezni jezik) spoji z besedilom (z določenim jezikom opredeljeno izrazilo) v nerazdružljivo celoto, znotraj katere se različne glasovne in besedilne prvine prepletajo in prilagajajo druge drugim.

---

¹ Raziskovanje branja in aktivne vloge bralca v literaturi se je razmahnilo v 60. in 70. letih 20. stoletja, zlasti pomembna je bila recepcijska estetika, ki razume branje kot ustvarjalni akt, v katerem nastaja pomen literarnega besedila kot produkt vzajemnega delovanja besedila in bralčeve recepcije le-tega.

² Kadar je glasno branje posneto (radio, cd-ji, zvočnice, televizija, videoposnetki, avdioknjžnice na spletu), se izraz živost nanaša na učinkovito govorno oblikovano branje. V prispevku se bom ukvarjala z živostjo v obeh pomenih, torej z govorno učinkovitim glasnim branjem v živo.

Ko nekoga začnemo poslušati, smo najprej pozorni na njegov glas (jakost, višino, barvo), če v glasu ni motečih posebnosti, se hitro prilagodimo in začnemo poslušati besedilni sloj govora, na glas pa pozabimo, »glas omogoča izjavo, vendar se v njej skriva in izgine, razblini se v pomenu, ki ga je izjava proizvedla« (prav tam). Tudi v besedilnem sloju lahko zaslišimo elemente, ki motijo sprejem pomena izjave, npr. nerazložna izreka, neustrezno naglaševanje, dialektalni glasovi in intonacije, govorne napake ipd., in na katere se mora poslušalec navaditi oz. jih odmisлити, če se želi prikopati do tistega, kar mu želi govorec povedati. Dihotomijo med obema plastema govora, glasovno in besedilno, poslušalec zavestno zazna le, kadar so sporočila čustveno intenzivna; takrat glas proizvede svojo lastno semantiko, v skrajnih primerih prekrije besedilni sloj govora (v močnem afektu postane govor nerazumljiv, poslušalec npr. v vpitju prepozna jezo).

Posebna oblika govorjenja: glasno branje

Glasno branje je posebna oblika govorjenja, pri kateri ima govorec besedilo napisano. Od tihega branja se bistveno loči »po glasovni materializaciji zapisanega jezikovnega gradiva« (Podbevšek 2006: 93). Glasni bralec prevaja zapis v govor, pri čemer ni nepomembno, da ima pisni jezik drugačno kodo kot govorjeni. To poveča zahtevnost bralčeve psihofizične aktivnosti, saj »[p]rekodiranje zapisa v govor zahteva v primerjavi s tihim branjem vrsto dodatnih senzoričnih in motoričnih akcij (možgani, fonacijski in izgovorni organi, slušni organi, dihala), poleg tega pa tudi znanje o govornih zakonitostih, predvsem o pravorečju in stavčni fonetiki« (prav tam). Dobro glasno branje je tekoče, razložno in glede na okoliščine dovolj glasno, bralec upošteva pravorečje in zna s premori, intonacijami, poudarki smiselno govorno strukturirati besedilo ter tako voditi poslušalca do vsebinsko-idejnega jedra besedila³. Dobrih glasnih bralcev ni veliko. Eden od vzrokov je tudi precej razširjeno mnenje, da se človek branja (tihega in glasnega) nauči enkrat za vselej (na začetku osnovne šole), kar nikakor ne drži⁴. Glasno branje je treba kontinuirano prakticirati, se samokritično poslušati in branje izboljševati, zlasti če to aktivnost potrebujemo pri svojem delu (novinarji, radijski napovedovalci, voditelji prireditev, vodstveni delavci, sodniki, duhovniki, vzgojitelji, učitelji)⁵. Posebno zahtevno je interpretativno glasno branje leposlovja. Pričakuje se, da bo takšno branje govorno oblikovano na drugačen način, kot bi bilo branje neliterarnega besedila, zlasti se predvideva, da bo bralec nadgradil nevtralno logično branje s svojo govorno inter-

---

³ Tako kot tihega bralca vodi skozi tekst avtor (J. P. Sartre v članku Kaj je literatura, v: *Filozofija – estetika – politika*, Ljubljana, CZ, 1981, 73–113, meni, da je branje vodenostvarjanje), glasni bralec s svojo govorno interpretacijo usmerja poslušalca v procesu razumevanja in doživljanja besedila.

⁴ Psihološka in pedagoška strokovna literatura se precej ukvarja z bralno pismenostjo in t. i. celostnim bralnim poukom, pri katerem sodelujejo vse jezikovne dejavnosti: govorjenje, pisanje, poslušanje in branje, vendar izrecno ne izpostavlja glasnega branja. Dejstvo pa je, da lahko nekdo, ki sicer obvlada tiho branje z razumevanjem, zelo slabo glasno bere, še zlasti umetnostna besedila.

⁵ Pred kratkim sem bila na slovesni podelitvi diplom, kjer je podeljevalec (univerzitetni profesor) nerazložno, tiho momljal svoj govor in s tem publiko (najbrž nevede) sporočal, da mu je to opravilo odveč, z neprimernim načinom glasnega branja pa je tudi pokvaril slovesno vzdušje.

pretacijo, tj. da bo s svojim glasom v skladu z vsebino besedilne predloge ustvaril zvočno razgibano smiselno govorno celoto (živo, dramatično branje).

Interpretativno glasno branje: vabilo na estetsko uživanje

Interpretativno glasno branje⁶ ni tako redka aktivnost, kot morda kdo misli. Tako lahko berejo starši, vzgojiteljice, učitelji, pesniki, pisatelji, igralci in še kdo. V različnih okoliščinah ima glasno branje različen namen⁷, vedno pa je tudi motivacija oz. posredno povabilo k branju literature. Namenjeno je poslušalcu, od katerega se pričakuje odziv (nebesedni, besedni, med branjem ali na koncu, kasnejši), ki je pomembno merilo učinka in kvalitete glasnega branja. Če je interpretativno glasno branje živo, plastično glasovno oblikovano, potem prebudi poslušalčevo notranjost in v njem sproži neposredno doživljanje, kar mu omogoča spoznavanje sebe skozi usode drugih, obenem pa povzroča tudi občutek ugodja. Kakšno mora torej biti glasno branje pesmi, proze, tudi dramskega teksta, da vzbudi poslušalčevo zanimanje?

Večina staršev ima izkušnjo z branjem pravljic svojim otrokom in starši navadno tudi dobro vejo, ne samo *kaj*, ampak tudi *kako* je treba brati, da so otroci zadovoljni. S svojim glasom ustvarjajo vzdušje, oponašajo živali, ljudi, z glasom posebejajo predmete, rastline, pojme, glasovno izražajo žalost, prepir, prijaznost, jezo, priliznjenost, vse to ponazarjajo tudi z mimiko, pogledi, morda z gestami, telesom, dotikom. Na podoben način lahko berejo tudi sorojenci drug drugemu, stari starši, prijatelji, varuške. V teh primerih gre največkrat za spontano, nereflektirano interpretativno branje, ki ga narekujejo bralčeva intuicija, domišljija in govorna spretnost ter značajske lastnosti. Kadar pa interpretativno glasno berejo vzgojiteljice v vrtcih, mentorji v bralnih krožkih, učitelji v osnovni in srednji šoli (včasih tudi na fakultetah), bi morale biti interpretativno glasno branje premišljeno in podprto z znanjem o govoru, govornih izrazilih (prozodična sredstva)⁸ in njihovi semantični vrednosti, rabi, izbiri in kombinaciji, upoštevati pa bi morale tudi besedilne in izvenbesedilne okoliščine. V vzgojno-izobraževalnem procesu ima interpretativno glasno branje literature poleg estetskega uživanja (doživljanja) še druge namene (navajanje na koncentracijo, spodbujanje domišljije, motiviranje pogovora, pridobivanje literarnega in splošnega znanja). Pri pouku književnosti na primer, kjer je interpretativno branje del šolske interpretacije literarnega besedila, je temeljni cilj »spodbujanje učencev h komunikaciji (dejavni stik) z literaturo«

⁶ Interpretativno glasno branje je poleg govorjenja na pamet ena od oblik govornih interpretacij.

⁷ Starši z branjem otroka uspavajo ali ga samo umirjajo, obenem pa spodbujajo njegovo domišljijo, tudi zvočno, ga učijo koncentracije in aktivnega poslušanja, nezavedno pa mu oblikujejo estetski okus (literarni, govorni, umetnostni). Večjim otrokom lahko berejo zaradi možnosti pogovora o prebranem, otroci sorojenci ali prijatelji lahko glasno branje vključujejo v svojo igro. Glasno interpretativno je mogoče prebrati govor ob praznovanjih ali pomembnih dogodkih (pogrebni, pozdravni, zahvalni, poslovilni govori). Igralci npr. berejo dramske tekste na t. i. koncertnih branjih, poezijo in krajšo prozo v radijskih in televizijskih oddajah, na prireditvah.

⁸ Izraz prozodična/govorna sredstva uporabljam v smislu, kot ga za prozodijo navaja Toporišič v *Enciklopediji slovenskega jezika*: »neosnovne (torej dodatne ali nadsegmentne) lastnosti govorjene besede od glasu prek besede do povedi, npr. naglasnost, mesto naglasa, vrsta naglasa (jakostni, tonemski, stedni), kolikost, intonacija in sploh stavčna fonetika« (Ljubljana, CZ, 1992, 235).

(Krakar Vogel 2004: 40), kar pomeni, da učenci ob pridobivanju literarnovednega znanja razvijajo svoje bralne sposobnosti in bralno kulturo, ki bo v prihodnosti pomembno vplivala na njihov način življenja in razmišljanja. Ker jih kvalitetna izvedba glasnega interpretativnega branja navaja na aktivno doživljajsko poslušanje, bodo najbrž intelektualno in emotivno odprti tudi za sprejemanje drugih oblik govornih interpretacij (npr. radijske igre, bralnih uprizoritev, javnih branj literarnih ustvarjalcev, gledaliških predstav), znali jih bodo vrednotiti in o njih izražati svoja stališča, postali bodo ne samo kultivirani bralci, pač pa tudi kultivirani poslušalci. Pozitiven odnos do (literarne) umetnosti, ki si ga bodo oblikovali v času šolanja, jih bo spremljal v njihovem odraslem življenju in verjetno tudi bolj ali manj usmerjal (bogatil) njihov življenjski slog.

Pedagog v vlogi govornega interpreta

Prvi odgovor iz naslovnega vprašanja je torej pritrdilen: pedagog⁹ je tudi interpret, kadar predšolski in šolski publiki glasno bere literarno besedilo. To pomeni, da s svojim načinom pretvarjanja zapisanega besedila v govor izraža svoje lastno stališče do branega, tj. svoje razumevanje in čustveno doživljanje besedila, ki ga glasno bere, s svojo govorno izvedbo pa razkriva tudi sposobnost za ustvarjalno rabo govornih sredstev in ne nazadnje tudi svoj govornoestetski okus. Tako kot je literarnih interpretacij enega besedila lahko več, saj je večpomenskost literarnemu delu imanentna, je tudi govornih interpretacij lahko več. Pedagogovo govorno interpretiranje zato ni edino pravilno, njegova interpretacija je le ena od možnih, česar se mora zavedati zlasti učitelj in to učencem (predvsem v višjih razredih OŠ in srednji šoli) tudi povedati ter jih spodbujati k drugačnim interpretacijam, seveda v skladu z vsebino in obliko besedila. Ker je interpretativno branje oz. govorna interpretacija umetnostnega besedila zahtevna govorna dejavnost, se je treba nanjo pripraviti¹⁰. Le pripravljeno interpretativno branje bo ustvarilo poseben dogodek (estetsko doživetje), ki ga bodo poslušalci cenili, se ga spominjali in si ga ponovno želeli. Učinek pa bo nasproten, če bo pedagogovo glasno branje intuitivna improvizacija, sestavljena iz dolgočasnih govornih avtomatizmov brez sledi lastnega (erotičnega) razmerja z besedilom in brez pedagoškega erosa.

Priprava na govorno interpretiranje (interpretativno glasno branje)

Med dolgoletnim pedagoškim ukvarjanjem z (igralskim) govornim interpretiranjem, se mi je izoblikoval prilagodljiv model priprave, ki je lahko osnova različnim govornim interpretacijam (branim in na pamet naučenim), tudi neumetniškimi¹¹.

---

⁹ Z izrazom pedagog mislim na vse, ki se poklicno ukvarjajo z vzgajanjem in posredovanjem znanja, npr. vzgojitelji v vrtcu, učitelji v osnovi in srednji šoli, visokošolski učitelji, mentorji različnih krožkov, vodje gledaliških skupin, knjižničarji idr.

¹⁰ Menim, da bi se moral kateri koli bralec, ki namerava glasno brati leposlovno besedilo v javnosti, na glasnobralni dogodek pripraviti (tudi npr. glasni bralci v projektu Knjižnica pod krošnjami – glasno branje za starejše).

¹¹ V knjigi *Govorna interpretacija literarnih besedil v pedagoški in umetniški praksi* natančneje obravnavam razlike med neumetniško (šolsko) in umetniško (igralsko) govorno interpretacijo.

Izhodišče za pripravo na glasno interpretacijo je poznavanje vsebine besedila in (obvezno za učitelja) njegovih literarnovednih okoliščin. Priprava se začne z **večkratnim upočasnjem tihim branjem**¹² besedila in iskanjem tistih mest v zapisu, ki bi v govorni izvedbi lahko nudila možnost za glasovno oblikovanje (ločila, premi govor, vrviki, ponavljanja, mnogovezja, eliptični stavki, onomatopoije, nasprotja, stopnjevanja, kitičnost, verzni prestopi, aliteracije, rime itd.) ali povzročala težave (nenavadni naglasi, težji soglasniški sklopi, polglasniki, glasovne premene, izgovor predlogov, zlasti v-ja, izgovor tujih besed itd.). Med branjem bralec premisli različne možnosti govorne interpretacije in se na podlagi vsebine in oblike besedila odloči za eno od možnih interpretacij. Potem si v besedilu lahko grafično označi mesta (**govorni zapisi**), na katerih bo uporabil določena prozodična sredstva: premore, intonacije, naglase, poudarke, agogiko (pohitevanje, upočasnjevanje tempa), naraščanje, upadanje jakosti, verzne prestopne, zaradi naglasov morda preveri tudi metrum, označi si register, če se bo med branjem spreminjal in še kaj¹³. Nato na glas preizkusi ustreznost svojega govornega zapisa in morda še kaj spremeni. Med **poskusnim glasnim branjem** bralec kontrolira svoje morebitne govorne pomanjkljivosti (narečno glasovje in intonacije, prehiter tempo, zaletav ritem, nerazložna izreka, neustrezna jakost, slaba ekonomika dihanja, zlasti v dolgih povedih itd.) in uri svojo govorno spretnost, pri čemer je pomembno kritično samoposlušanje (začetniki naj se snemajo). V skladu z vsebino besedila (ki včasih narekuje bolj umirjeno uzvočitev, drugič bolj intenzivno) bralec oblikuje govorno dramaturgijo (potek govornega dogajanja od začetka do konca branja): določi relativno začetno glasnost in register, govorni(e) vrh(ove), morebitno agogiko in jakostna stopnjevanja ter zaključno glasnost in register. Ozavesti tudi nebesedno izražanje (mimiko, pogled, geste, položaj in premike telesa) in poskusno branje večkrat ponovi (predvsem začetnik, učitelj, vzgojitelj).

Prvi dve fazi priprave (tiho branje in označevanje prozodičnih prvin) se lahko združita, poskusno glasno branje je nujno predvsem v učiteljevi pripravi na interpretativno glasno branje med poukom književnosti. Drugi glasni bralci si pripravo prirejajo po svoje glede na svojo govorno prakso ter glede na besedilo in izvajalske okoliščine. Seveda pa je temeljno načelo dobre govorne interpretacije poleg teoretičnega in praktičnega znanja o tem, kako izbrati in kombinirati prozodična sredstva ter jih razgibano uzvočiti, predvsem iskreno doživetje vsebine branega besedila. Toda: iskreno doživetje vsebine brez ustrezne govorne realizacije ne rodi učinkovite govorne interpretacije. Zato je premislek o načinu uzvočitve zapisanega besedila nujen.

¹² V upočasnjem tihem branju se bralec ustavlja ob manjših delih besedila, se vrača na začetek, preleti besedilo do konca, se vrne na sredino itd.

¹³ Grafični znaki, ki lahko pomagajo glasnemu bralcu pri govorni izvedbi zapisa: | | || ||| ∩ (različno dolgi premori, od najkrajšega do najdaljšega), → ↑↓ (smer intonacije), poudarjeno besedo podčrtamo, < > (naraščanje, upadanje glasnosti), pp p mf, f, ff, fff (jakost od najtišje do najglasnejše), N, S, V (nizek, srednji, visok register), tempo označimo opisno (hitro, pohitevanje, počasi, upočasnjevanje), narišemo metrično shemo (– UU), podčrtamo težje glasovne sklope, premene (s ščetinasto ščetko, mlad oče), ə (polglasnik nadpišemo ali podčrtamo e ali e prečrtamo), označimo naglase, ki so nam tuji, označimo <|>, ki ga moramo izgovoriti kot [u] itd.

Pedagog ni igralec

Čeprav se pedagogovo interpretativno glasno branje (ali celo govorno interpretiranje na pamet) izjemoma lahko precej približa igralski/umetniški govorni interpretaciji, je njegovo branje literarnega besedila vendarle neumetniško, saj je njegov namen vzgajanje in izobraževanje mladih bralcev in ne izkazovanje svojega igralskega daru. Zakaj pedagog ni igralec, naj razložim na primeru učitelja, ki izvaja *šolsko govorno interpretacijo*. Glasno interpretativno branje je del *pouka književnosti*, torej pedagoškega procesa, in je učitelju le sredstvo za posredovanje umetnostnega besedila učencem (literarna vzgoja in izobraževanje); igralčeva govorna interpretacija (branje, govorjenje na pamet) pa se uresničuje kot *umetniški dogodek*, v katerem igralec predstavlja svojo igralsko govorno umetnost, in sicer skozi besedilo, ter želi biti čim bolj izviren v oblikovanju lastne govorne poetike (Podbevšek 2006: 31, 51, 285). Igralec več časa kot učitelj namenja lastnemu doživetju besedila oz. iskrenosti, pristnosti svojega govornega izvajanja. Učitelj sicer uporablja podobna govorna izrazila kot igralec, vendar jih igralec načeloma uresničuje slušno bolj opazno (intenzivnejša in raznolikejša izvedba prozodije, opaznejša govorna domišljija, razvidnejša zvočna dramaturgija), lahko bi rekli bolj (pre)držno v težnji po govorni izviranosti. Če pa učitelj svoj govorni nastop izvaja preveč »igralsko«, kar pogosto pomeni pretiravanje v govornem izrazu, lahko doseže nasprotni učinek od zelenega (posmeh, preusmeritev pozornosti na »igralstvo«). Tudi kadar učitelj med poukom npr. bere eno od vlog dramskega besedila, mu nikakor ni treba vloge »igrati«, pač pa naj jo bere živo in dramatično, skladno z vsebino replik in celotnega besedila. Pedagog se mora zavedati, da je osnovni namen njegovega govornega interpretiranja motivirati in usposobiti mlade za samostojno branje leposlovja. Odgovor na drugi del naslovnega vprašanja je torej: pedagog v pedagoškem procesu ni igralec.

Interpretativno glasno branje v novomedijski kulturi – anahronizem ali ekskluzivizem?

Naj končam z nekaj mislimi o družbenem času, v katerem predvsem najmlajšim in mladim v različnih okoliščinah ponujamo (vsiljujemo?) glasno interpretativno branje literature v živo in jim skušamo privzgojiti ljubezen do branja. V dobi digitalizacije, ko se ustaljenim načinom branja pridružujejo (ali jih celo zamenjujejo) popolnoma novi načini sprejemanja literarnih vsebin, se zdi poudarjanje vrednosti živega stika z leposlovjem na eni strani anahronizem, na drugi pa ekskluzivnost. Tudi če smo strastni bralci in zagovorniki papirnatih knjig, ne moremo mimo dejstva, da je razvoj novomedijskih tehnologij bistveno spremenil bralne navade in način branja, ki zahteva od bralca spletno pismenost in novo senzibilnost. Morda je fizično dotikanje besedila (z miško ali s prstom na ekranu) prav tako vznemirljivo (erotično) kot je branje papirnate literature za avtorje, omenjene v uvodu tega prispevka. Vsekakor v novomedijski kulturi literarno besedilo ni več stabilen materialni artefakt (Strehovec 2007: 301), ki ga lahko vzamemo v roke kadar koli in katerega uporaba je neomejena in preprosta; za novomedijsko branje potrebujemo zaslon, posebno programsko opremo, priključenost na splet, računalniško znanje itd., besedilo lahko izgine ali se deformira, če digitalni jezik napadejo virusi, črvi,

spami. Novomedijski bralec lahko posega v besedilo in ga tudi sooblikuje,¹⁴ njegova kreativnost ni samo duhovna, pač pa konkretna, vidna na ekranu. Ker »stopa v interakcije z besedilnimi sestavinami (npr. črkami, besedami, verzi, stavki)« (323), lahko »izkuša besedilo kot dogodek, tj. na času temelječe potovanje med verbalnimi označevalci, ki so oblikovani kot besede-podobne-virtualna telesa« (324), besedilo dojema kot fleksibilen in spremenljiv material, kar omogoča ustvarjanje novih, ne nujno linearno organiziranih literarnih vsebin (spletne besedilne inštalacije, animirana e-poezija, interaktivne drame)¹⁵, potapljanje vanje (trirazsežnostna besedila) in krmiljenje po njih. V novomedijskem besedilu poleg verbalnih znakov soobstajajo vizualni in zvočni, urejeni pa so tako, da spodbujajo taktilne akcije.

Menim, da živi stik z literaturo (neposredno poslušanje bralca) nudi popolnoma drugačno doživetje vsebine in ima na človeka tudi drugačen učinek kot digitalizirana literatura. Človeška bližina in moč človeškega glasu nista nadomestljivi s strojem, čeprav tudi ta omogoča uživanje v komunikaciji z njim. Literatura (zapisana na papirju ali v živo poslušana) je duhovni prostor, v katerem človek s tem, da doživlja različne drugosti in drugačnosti, prestopa mejo lastnih stališč in celovito reflektira svojo osebno identiteto (spolno, socialno, narodno itd.) ter razpira svoj horizont zavesti.

Vživljanje v izmuzljive računalniške svetove e-literature (postliterature?) je nedvomno zelo kreativno in nudi svojevrstni užitek, ki je najbrž podoben igralniški strasti. Mislim pa, da je »kibernetično« branje (če temu lahko tako rečemo) popolnoma drugačna človekova izkušnja, kot je branje papirnatih knjig (ali poslušanje le-teh, četudi na zvočnicah), in zato obe vrsti branj pravzaprav nista v tekmovalnem razmerju. Pri bralni vzgoji bi, po mojem mnenju, morali poudarjati razliko med klasičnimi in novodobnimi načini branja ter skozi specifiko enih in drugih predstavljati prednosti (in pomanjkljivosti) obeh. V internetni dobi novih načinov komuniciranja z literaturo nikakor ni mogoče zanikati, prav tako pa je neproduktivno imeti do njih negativen odnos.

Literatura

Roland Barthes, 1975: *Zadovoljstvo u tekstu*. Niš: Gradina.

Thomas Bernhard, 1993: *Sečnja*. Ljubljana: Cankarjeva založba (Zbirka XX. stoletje).

Italo Calvino, 1993: *Če neke zimske noči popotnik*. Ljubljana: Cankarjeva založba (Zbirka XX. stoletje).

---

¹⁴ Primer slovenskega spletnega umetnika, ki ustvarja e-literaturo, je Jaka Železnikar (<<http://www.jaka.org>>), na področju scenskih umetnosti pa Igor Štromajer, ki je npr. ustvaril spletni glasbeni performans *Oppera Teorettikka Internettikka* (<http://www.intima.org>). Obstajajo tudi e-besedila, ki ne vsebujejo novomedijskih posebnosti, gre le za zamenjavo papirja za ekran. Na primer prvi slovenski e-roman, ki je leta 1999 izšel tudi v knjigi, je *Trampolin.roman.com*, skupinsko delo 17 znanih piscev, med drugim Maje Novak, Ferija Lainščka, Dušana Merca. Leta 2007 je nastajal blogerski e-roman *E-junak našega časa*, ki ga je začel Feri Lainšček. Tudi bralniki e-knjig (npr. *Bookeen*, *BeBook*, *Kindle*) samo simulirajo branje na papirju.

¹⁵ Glej razprave Janeza Strehovca, npr. *Medmrežje in literatura* (Od internetske besedilnosti k digitalnim literaturam, 44. seminar slovenskega jezika, literature in kulture, *Slovenski jezik, literatura, kultura in mediji*, ur. Mateja Pezdirc Bartol, Ljubljana, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko FF UL, 2008,124).

- Mladen Dolar, 2003: *O glasu*. Ljubljana: Društvo za teoretsko psihoanalizo (Zbirka Analecta).
- Erika Fischer - Lichte, 2008: *Estetika performativnega*. Ljubljana: Študentska založba (Knjižna zbirka Koda).
- Boža Krakar Vogel, 2004: *Poglavja iz didaktike književnosti*. Ljubljana: DZS.
- David Moss, 2011: <<http://www.davimossmusic.com/video-links.html>>. (Dostop 20. 7. 2011).
- Katarina Podbevšek, 2006: *Govorna interpretacija literarnih besedil v pedagoški in umetniški praksi*. Ljubljana: Slavistično društvo Slovenije (Slavistična knjižnica 11).
- Bernhard Schlink, 2006: *Bralec*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Janez Strehovec, 2007: *Besedilo in novi mediji. Od tiskanih besedil k digitalni besedilnosti in digitalnim literaturam*. Ljubljana: Literarno umetniško društvo Literatura (Zbirka Novi pristopi).
- Ivo Škarić, 1991: Fonetika hrvatskoga književnog jezika. V: Stjepan Babić idr.: *Povjesni pregled, glasovi i oblici hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: HAZU, Globus.
- Alojzija Zupan Sosič, 2003: Ali beremo maturitetne romane z užitkom? V: *Jezik in slovstvo* 1/XLIII. 7–21.